

ص: مقدمه
اقسام همزه استفهام

الثاني أن تكون للاستفهام

طرح بحث: اولین از مفردات همزه است که بر دو وجه استعمال می گردد وجه اول آن ندا است که گذشت و وجه دوم آن نیز استفهام است که بر دو قسم است حال از خصوصیات همزه استفهام بحث می کنیم منتها در کتاب این قسمت بین دو قسم همزه ذکر شده است که ما مؤخر نمودیم

الهمزة أصل أدوات الاستفهام و لهذا، خصت بأحكام

خصوصیات همزه استفهام

الأول: جواز حذفها

سواء

{تقدّمت علی {أم

مثال

**كقول امرؤ القيس
تروخ من الحي أم تبتكر * و ماذا عليك بأن تنتظر**

نکته: این همزه برای استفهام تصویری است

الالف المفردة تأتي و جهان ...حرف نداء لقریب یا اخوان والثاني أن تكون استفهاما فانظر لها إن لها احكاما جواز حذفها و أنها تردتصوّراً تطلب و هذا مطرد تدخل علی النفي كذا الإثباتتمام تصدير لها ثبات

آیا شبانگاه و یا صبحگاهان از قبیله می روی و چه چیزی بر تو است به جهت منتظر ماندت
ص: از شعرای مشهور جاهلی که امیر المؤمنین علیه السلام در پاسخ به سؤال از بهترین شاعر عرب و اصرا بر آن، گفتند امرء القیس است و حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمودند: «رفع فی الدنيا حامل فی الآخرة و شریف فی الدنيا وضع فی الآخرة، هو قائد الشعراء إلی النار» و یکی از شعرای سبیه است که اشعار او آویزان به خانه خدا شد و آن اشعار را معلقات سبع گویند

أم لم تتقدمها

مثال

**كقول الكميت في مدح أهل البيت
طربت و ما شوقاً إلی البيض أطرب * و لا لعباً منى و ذوالشيب یلعب؟**

نکته: این همزه برای استفهام تصدیقی است

محققاً خوشحال و فرحناک بوده ام در حالی که طربناک نیستم به جهت اشتیاق به سفیدرویان و نه به جهت ارتکاب لعب و اعمال بیهوده از شخص من، آیا کسی که صاحب موی سپید است افعال بیهوده انجام می دهد؟
ص: کمیت از شعرای اواخر دوره مقدم، معاصر فرزدد و جریر و اخطل، از قبیله بنی اسد، شیعه خطیب، فقیه، و حافظ قرآن بوده است

اختلاف اقوال در جواز حذف

قابل به جواز

و الأخفش و یقیس ذلك في الاختیار (ای فی النشر) عند أمن اللبس و حمل علیه

قوله تعالى: و تلك نعمة تمنها علی أن عبّدت بني (إسرائيل) الشعراء/٢٢

و قوله تعالى: هذا ربّي الأنعام /٧٦-٧٨ (في المواضع الثلاثة

ص: نکته

ابن مالک، سیوطی، ابن عقیل و اشمونئ این نظر را پذیرفته اند

معرفی اخفش: ابوسعید سعید بن مسعدة ساکن بصره بوده، بزرگتر از سیبویه بوده و نحو را بر او خوانده است متوفای 210
(ترجمه صفوی: آیا این که بر بنی اسرائیل ستم کرده و آنان را برده خود ساخته‌ای، نعمتی است که آن را بر من منت می‌نهی؟ (استفهام انکاری
ص: قرینه حالیه: حضرت موسی علیه السلام در حال رد فرعون است که بر او منت تربیت و پرورش می گذاشت و می گفت: أَلَمْ تُرَبِّكُنَا فینا و لیداً و کبّیت فینا من عُثْرِكُ سینی (الشعراء/19) نه اینکه بخواهد اخبار دهد به وجود این منت، ابوالبقاء و علامه طباطبائی قول اخفش را در این آیه پذیرفته اند
ص: چون پیامبران هیچگاه مشرک نبوده‌اند و باید آیه به تقدیر همزه استفهام انکاری باشد و آلا باید گفت حضرت ابراهیم علیه السلام در ابتدا ستاره پرست بوده و با این آیه به آن خبر می دهد، همچنین مواضع دیگر. زجاج و ابوالبقاء در این آیه با اخفش موافقت

قابلین به عدم جواز

والمحققون علی أنه خبر و أن مثل ذلك یقوله من ینصف خصمه مع علمه بأنه مبطل، فیحکی کلامه ثم یکر علی الکلام الباطل بالإبطال بالحجة

ص: زیرا این کلام، اخبار به معتقدات خصم است که فعلاً متکلم آن را به عنوان یک مبنا برای جلب نظر خصم مطرح کرده، فرضاً قبول می کند، سپس با آن کلام برخورد می کند. حضرت موسی علیه السلام در آغاز می گوید: این نعمتی بود فرضاً که مرا در دامن خود پرورش دادی، سپس در رد آن می گوید: دلیل این عمل، به بردگی کشیدن و ظلمی بود که به قوم بنی اسرائیل روا داشتی - نه پرورش من -؛ و گرنه من در دامن مادر و در خانه او باید پرورش می یافتم، نه اینکه به علت ترس در نیل انداخته شده و دیگر نوزادان نیز به قتل برسند. زمخشری این توجیه را قبول نموده است. در آیه دوّم نیز ابتداء حضرت ابراهیم علیه السلام به هنگام طلوع ستاره برای جلب نظر ستاره پرستان به گفتگو پرداخته است و زمخشری، علامه طباطبائی، شیخ طوسی و علامه طبرسی اینگونه نظر داده اند

الثاني: أنها ترد

و لطلب التصوّر

(نحو قوله تعالى: و إن أنري أقریب أم بعید ما توعّدون (الأنبياء/١٠٩

و لطلب التصديق

نحو قول حسّان: أ یذهب مدحي و المحبّین ضانعا؟ * و ما المدح في ذات الإله بضائع

و {هل} مختصة بطلب التصديق

(نحو: هل أدلک علی شجرة الخلد (طه/١٢٠

نکته: کاربرد تصویری و تصدیقی سایر ادوات استفهام

و بقیة الأدوات مختصة بطلب التصوّر

(نحو متی نصرالله (البقرة/٢١٤

(من بعثنا من مرقدنا (یس/٥٢

نکته از حاشیه امیرص 14: غیر از أم منقطعه (به معنای "بل آ" است و معمولاً استفهام انکار ابطالی را می رساند و گاهی استفهام حقیقی را می رساند) که خواهد آمد

الثالث: أنها تدخل علی

الرابع: تمام التصدير